

HAZIRLAYANLAR

Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice

Cinsellik Muamması

Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet

Cüneyt Çakırlar, 1979, İstanbul doğumludur. Lisansını Boğaziçi Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümünde tamamladı. Aynı bölümde araştırma görevlisi olarak çalıştı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler programından yüksek lisans derecesini aldı. Doktorasını University College London Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları programında bitirdi. Doktora tezini çağdaş sanat pratiklerinde toplumsal cinsiyet, cinsellik ve ölüm temsilleri üzerine yazdı. 2008-09 yılları arasında Andrew W. Mellon Araştırma Programı sponsorluğunda yürüttüğü doktora sonrası çalışmalarında queer estetik ve küreselleşme konusuna odaklandı. 2009-12 yılları arasında University College London, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Koç Üniversitesi'nde queer estetik, film kuramı, ulusal sinemalar ve görsel kültür üzerine dersler verdi. UCL'de ders vermeye devam eden Çakırlar'ın çağdaş sanat yapıtlarının küresel seyahati üzerine yayınları vardır.

Serkan Delice, 1980, İstanbul doğumludur. Lisansını Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamladı. Aynı üniversitenin Eleştiri ve Kültür Araştırmaları Bölümünden yüksek lisans derecesini aldı. Batı seyahat yazınında Şarklı erkeklerin temsiline dair bir yüksek lisans tezi yazdı. 2003-2007 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Toplumsal cinsiyet sosyolojisi ve kültür sosyolojisi derslerini verdi. Şu anda London College of Fashion Kültürel ve Tarihsel Çalışmalar Bölümünde öğretim görevlisidir. Aynı üniversitede Osmanlıca arşiv kaynakları ve kıyafet albümlerini kullanarak Osmanlı'da erkeklik, dostluk ve toplumsallık üzerine doktora tezini yazıyor. Şarkiyatçılık, toplumsal cinsiyet ve cinsellik tarihi, queer kuramı, moda tarihi ve kuramı ve Osmanlı kültür tarihi üzerine yayımlanmış makaleleri mevcuttur.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Cinsellik Muamması
Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet
Hazırlayanlar:
Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice

Derleme Eser © Cüneyt Çakırlar, Serkan Delice, 2012
Makaleler © Her makalenin yayım hakları yazarına aittir.

Görseller © Sanatçıların izniyle yayımlanmıştır.
Eserlerin yayım hakları sanatçıların kendisine ya da belirtilen ilgili kuruma aittir. Sanatçıların izni olmaksızın mekanik ya da elektronik herhangi bir araçla kopyalanamaz, çoğaltılamaz.

© Metis Yayınları, 2012

Birinci Basım: Haziran 2012

Kapak Resmi: Murat Morova, "Dans", 2012, detay.

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-869-9

HAZIRLAYANLAR

Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice

Cinsellik Muamması

TÜRKİYE'DE QUEER KÜLTÜR VE MUHALEFET

metis

KATKIDA BULUNAN YAZARLAR

Adnan Yıldız, Kuenstlerhaus Stuttgart

Alisa Lebow, Brunel University

Başak Ertür, Birkbeck College, University of London

Birkan Taş, Amsterdam School for Cultural Analysis (ASCA),
University of Amsterdam

Bülent Somay, İstanbul Bilgi Üniversitesi

Cenk Özbay, Boğaziçi Üniversitesi

Cihat Arınç, Goldsmiths College, University of London

Cüneyt Çakırlar, University College London (UCL)

Deniz Kandiyoti, School of Oriental and African Studies (SOAS)

Erdal Partog, Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim
Çalışmaları Derneği (SPoD)

Evren Savcı, Northwestern University

Fatih Özgüven, *Radikal* gazetesi

Nami Başer, Galatasaray Üniversitesi

Özlem Güçlü, Mimar Sinan Üniversitesi ve School of Oriental and
African Studies (SOAS)

Serkan Delice, London College of Fashion, University of the Arts
London (UAL)

Sibel Yardımcı, Mimar Sinan Üniversitesi

Tuna Erdem, İstanbul Bilgi Üniversitesi

Veysel Eşsiz, Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı

Zeynep Direk, Galatasaray Üniversitesi

KATKIDA BULUNAN SANATÇILAR

Cüneyt Türel, Erinç Seymen, Murat Morova

Nilbar Güreş, Taner Ceylan

İçindekiler

Giriş: Yerel ile Küresel Arasında Türkiye'de Cinsellik, Kültür ve Toplumsallık <i>Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice</i>	11
--	----

Birinci Bölüm

BAŞKA CİNSELLİKLER, BAŞKA AİLELER: KURAMLA QUEER BİR DÜNYA YARATMAK

1. Hizadan Çıkmaya, Yoldan Sapmaya ve Çıkıntı Olmaya Dair: Kimlik Değil, Cinsellik! Tektip Cinsellik Değil, Cinsel Çeşitlilik! <i>Tuna Erdem</i>	37
2. Queer Kuram ve Cinsiyet Farklılığı <i>Zeynep Direk</i>	72
3. Psikanalizin Kendisi Queer Değil mi? <i>Nami Başer</i>	93
4. "Bozuk" Aile <i>Bülent Somay</i>	110

İkinci Bölüm

KÜLTÜRELÇİLİKTEN TOPLUMSAL FAİLLİĞE: CİNSEL POLİTİK ÖZNELİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

5. Bir An Durup Düşünmek: Dayatılan Kimlikler ve Temsil Siyasetinin Bedelleri <i>Deniz Kandiyoti ile Röportaj</i> <i>Serkan Delice</i>	131
---	-----

6. Queer Teorisi Bağlamında Türkiye LGBTT Mücadelesinin
Siyasi Çizgisi
Erdal Partog 162
7. Devletin Eli, Beli, Sopası: Anlatılmamış Sürgünden
"Kabahatlere" Türkiye'de Trans Bedenin Denetimi
Veysel Eşsiz 185

Üçüncü Bölüm

CİNSELLİK, SINIF VE TOPLUMSALLIK: QUEER ÖZNELERİN SESİNİ DUYMAK

8. Sakatlık Çalışmalarında Queer Ufku: Türkiye'de
Bu Etkileşimin Zorluğu ve Olası İmkânları Üzerine
Sibel Yardımcı 223
9. Queer Dil Meselesi: İstanbullu Queer Özneler Arasında
Batılı Bilgi, Politik-Kültürel Sermaye ve Aidiyet
Evren Savcı 248
10. Rent Boy'ların Queer Özneliği: İstanbul'da Norm-Karşıtı
Zaman, Mekân, Cinsellik ve Sınıfsallık
Cenk Özbay 281
11. Adam Gibi Adam Ol(ama)mak: Ayı Hareketi ve
Maskülenlik Üzerine
Birkan Taş 301

Dördüncü Bölüm

DOSTLUĞUN VE ANLATININ İMKÂN LARI: QUEER BİR TARİH TAHAYYÜL ETMEK

12. "Zen-dostlar Çoğalıp Mahbûblar Azaldı":
Osmanlı'da Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve
Tarihyazımı
Serkan Delice 329

13. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Edebiyatımızda
"Eşcinsel Dikkatler": Elden Ele Dorian'lar, Hassas Delikanlılar,
Pars Kızlar
Fatih Özgüven 364
14. Bilge'nin Zaferi, *Cüneyt Türel ile Söyleşi*
Fatih Özgüven 377

Beşinci Bölüm

MÜPHEM CİNSELLİKLER, MÜPHEM FİLMER:
GÖRSEL KÜLTÜRÜ VE TEMSİLİ TERSTEN OKUMAK

15. *Şöhretin Sonu*: Bülent Ersoy'un Kanunla İmtihanı
Başak Ertür ve Alisa Lebow 391
16. Maksadını Aşan Yakınlaşmalar: 2 *Genç Kız* ve *Vicdan*'da
Kadın Homosoyalliğinin Sınırı
Özlem Güçlü 427
17. *Ruhuma Asla!*: Kutluğ Ataman, Queer Belge/sel
ve Küreselleşen Sanat
Cüneyt Çakırlar 449

Altıncı Bölüm

QUEER ESTETİK VE METİNLERARASILIK:
ÇAĞDAŞ SANATIN SEYAHATİNİ SORGULAMAK

18. Otoportre: Sanat, Emek ve Eşcinsellik
Taner Ceylan 481
- DOSYA: Kayıp Resimler ve Diğerleri
Taner Ceylan 489
19. Lâmelif'in Kollarında Yatmak: Harflerin D/okunma Arzusu
Cihat Arıncı 503
- DOSYA: Âh Mine'l Aşk-ı Memnû
Murat Morova 513

20. Kızlığımı Bozdum, Hükümsüzdür!	
Nilbar Güreş Pratiđi Üzerine Bir Yazı	
<i>Adnan Yıldız</i>	541
DOSYA: Bilinmeyen Sporlar	
<i>Nilbar Güreş</i>	545
21. Vicdanen, Tersten: Erinç Seymen'in Çileci Sanatı	
<i>Cüneyt Çakırlar</i>	558
DOSYA: Tatlı Anılar	
<i>Erinç Seymen</i>	569

GİRİŞ

Yerel ile Küresel Arasında Türkiye'de Cinsellik, Kültür ve Toplumsallık

Cüneyt Çakırlar, Serkan Delice

BU KİTABIN AMACI Türkiye toplumundaki homofobik/transfobik şiddete, zorunlu, doğallaştırılmış heteroseksüelliğe ve heteronormativiteye karşı, yerel tarihsel ve kültürel anlatıları, toplumsal pratikleri ve ilişkilene biçimlerini yaratıcı, muhalif, tersten bir bakışla yeniden okumaktır. Heteronormativite kavramı, bütün bir kültürün *sonradan* doğallaştırılmış ve idealleştirilmiş heteroseksüel yönelim, pratik, değer ve yaşama biçimine göre tanımlandığı, bu yönelimin dışında kalanların ısrarla marjinalleştirildiği, görmezden gelindiği, baskı ve şiddete maruz bırakıldığı veya en iyi ihtimalle "uysal ötekiler" olarak sindirildiği bir düzeni ifade ediyor. Bu düzen, biyolojik ve toplumsal cinsiyet bakımından birbirlerinden tamamen ayrı oldukları ve birbirlerini aile ve üreme vasıtası ile tamamladıkları düşünülen kadın ve erkek kategorilerine dayandırılır. Heteronormativite sadece zorunlu, doğallaştırılmış heteroseksüelliği içermez; aynı zamanda kadın-erkek ikili karşıtlığına dayanan ve bunun dışında kalanları sistemden dışlayan bir biyolojik ve toplumsal cinsiyet algısını yeniden üretir.

Bu kitabın amacı heteronormativiteye seslenerek "LGBT bireyler vardır, buradadır, onların farklılığını ve ötekiliğini kabul et, kimliklerine ve haklarına saygı göster!" demek değil. Amaçlanan, daha ziyade, heteronormativiteyi tarihselleştirmek ve onun sözde doğallığını sarsmak. Bunu yapabilmek için yazarlar, "heteronormativite ne zaman ve nasıl bu kadar palazlandı; cinsel haz, pratik ve ilişkileri hangi sıfatla kalıplara sokuyor, hangi hakla görünmez kılıyor, onlara hangi hakla görünürlük lütfediyor, dahası kültürün fıtratına ne kadar uygundur" gibi sorular soruyorlar.

"Kadının fitratı", "erkeğin fitratı" gibi son derece özcü ve indirgemeci sözleri sıkça duyduğumuz bugünkü siyasal, kültürel iklimde kültürün fitratından bahsediyor olmamız tehlikeli bulunacaktır. Ancak bu kitabı derleyenler olarak tartışmak istediğimiz meselelerden birisi şudur: Bu tür kavram ve kelimeleri homofobik birey ve kurumların eline bırakarak, heteronormativiteye karşı verilecek mücadeleyi cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ayrımcılığına karşı çıkan, sosyal, ekonomik ve anayasal insan hakları temelli, çok önemli ve gerekli olduğuna inandığımız "seküler" bir dil ile mi sınırlı tutmalıyız? Yoksa dilin edimselliğini ve parodinin imkânlarını kullanarak fitrat gibi kavram ve kelimeleri heteronormativitenin aleyhine döndürecek, heteroseksizmin ve ataerkilliğin elinden çekip alacak destekleyici bir dilin oluşması için kültürel kazı çalışmasına mı başlamalıyız? Bu sorulardan hareketle bu projede, heteronormativiteyi ve onu her daim besleyen kapitalizm, neoliberalizm, emperyalizm, milliyetçilik, militarizm ve dini muhafazakârlığı itibarsızlaştıracak alternatif bir eleştirel pratiğin olasılıklarını sorguluyoruz. Çalışmamızın öncelik verdiği bu pratik, kaynağını sadece cinsel kimlik kategorilerine ve mağduriyet siyasetine dayanan "ben" ve "öteki" temelli liberal insan hakları söyleminden¹ değil, aynı zamanda yerel ve tarihsel kültürel dokudaki cinsel çokluk ve müphemlikten alan yeni bir araştırma gündemi öneriyor. Toplumsallığın vaat ettiği farklı, umulmadık ilişkilene biçimlerini, kabına sığmama, hizaya girmeme hallerini merkezine alan, metodolojisini bu minvalde yeniden düşünen başka bir araştırma gündemi.

Yerellik üzerindeki bu vurgumuzun riskli bir tarafı olduğunu elbette biliyoruz. Akademik çalışmalarını başka bir ülkede sürdüren iki Türkiyeli akademisyenin kendi kültürlerini oryantalize edip, Anglo-Amerikan akademik ve aktivist mecralarında Ortadoğu'da LGBT cinsellik kültürleri üzerine yapılan çalışmalara hâkim olan temsil siyasetine, farkında olarak veya olmadan, malzeme devşirmeleri işten bile değildir. Ancak biz, hem akademik kariyerlerimizde hem de kişisel karşılaşmalarımızda önümüze çıkıp duran "Ortadoğulu Müslüman qu-

1. Kimlik siyasetine yaslanan, ötekiye/farklılığa saygı temelli etik ve insan hakları söyleminin özellikle Türkiye bağlamında değil ama Avrupa ve Amerika'da mevcut neoliberal iktidar yapılarıyla nasıl bir suç ortaklığı içine girebildiğini belgeleyen iki güçlü eleştiri için bkz. Alain Badiou, *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, çev. T. Birkan, İstanbul: Metis, 2006 ve Slavoj Žižek, *Violence: Six Sideways Reflections*, Londra: Profile Books, 2008.

eer" (veya o olmazsa, ılımlı İslam'ın biricik örneği addedilen, kendince modernleşmiş bir ülkeden gelen "Türkiyeli queer") yaftasından ve bir tür farklılık fetişizminden pek sıkıldığımız için bu hususta fazlasıyla temkinliyiz. Bahsettiğimiz yerel, tarihsel, kültürel ve toplumsal dokunun bizim açımızdan İslam'a ve/veya Türkiye'nin ikircikli modernite deneyimine indirgenemeyecek maddi bir gerçekliği var. Çengileri, köçekleri, civelekleri ve mahbup oğlanlarında tecessüm eden bambaşka toplumsal cinsiyet sunumları, başka türlü âşık olanları, başka türlü haz duyanları, bunları nadiren kötü yâd eden esaslı bir şiir ve şarkı geleneği, sanatı, siyaseti, ahlak felsefesi ve tarihi olan bir toplum ve kültür tasavvurundan alıyor ilhamını bu kitap. Cinsel yönelim, tercih ve toplumsal cinsiyet sunumları bu denli karmaşık ve çoklu olan bir kültürün nasıl olup da, ailenin, cinsiyetin ve heteroseksüelliğin kalıbına girmeyen insanların hasta, günahkâr, terörist, gayri insani sıfatlarıyla yaftalandıkları, şiddet ve nefretin hedefi haline getirildikleri veya, en iyi ihtimalle, günü kurtaran bir lütfkârlıkla geçiştirildikleri bir cendereye dönüştüğünü sorguluyoruz bu kitapta.

Dahası bizim için, yerel olan, içerisinden malzeme devşirilecek ve küresel olanın dikkatine sunulacak bir kaynak olmadığı gibi, küresel olan da yerele sorunsuzca tercüme ve tatbik edilecek, dışarıdan gelen bir tesir değil. Yerel ve küresel olanın tarihsel iç içe geçmişliğinden yola çıkıyoruz. Bu kitapta yerel olanın içerdiği özgün imkânları araştırırken bir taraftan Batı kaynaklı cinsel kimlik kategorilerinin ve kuramların küresel seyahatinin, özgün kültürel cinsel ilişkilene ve özdeşleşme biçimlerini nasıl dönüştürdüğüne, sindirdiğine bakıyor, bu kategori ve kuramların evrensel geçerliliğini ve tercüme edilebilirliğini sorguluyoruz. Diğer taraftan bu sorgulama çabasının bir tür otantiklik fetişizmine dönüşmemesi gerektiğine de inanıyoruz. Küresel cinsel kimlik kategorilerinin ve Batı çıkışlı kuramların farklı bağlamlarda farklı amaçlar adına stratejik olarak kullanılabileceğinin, bunlara değişik anlamlar yüklenebileceğinin ve umulmadık biçimlerde temellük edilebileceklerinin farkındayız. Bir bakıma küresel kuram ve kategorilerin seyahatini tek taraflı bir dayatma olarak görmekten ziyade hem küresel hem de yerel olanı her daim değiştiren ve dönüştüren bir karşılıklılık olarak görmek gerekir. Bu kitap, temsil siyasetini tatmin eden bir tercüme faaliyeti değil, yerel Türkiye bağlamının cinsel karmaşıklığı ve indirgenemezliğinden yola çıkarak Batı kaynaklı cinsel kimlik kategorilerini, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kuramlarını stratejik bi-

çimde sorgulayan bir çalışma. Yerel olanı daha geniş bir küresel bağlama yerleştiren, ama bu esnada küresel olanın oluşumunu irdelemeyi ihmal etmeyen, böylece kuramı kullanırken daima sorunsallaştırmaya gayret eden bir çalışma.

Burada kuramla ilişkimizin akademik niş ve modalardan bağımsız olduğunu, kuramın bizim için kişinin kendisi ile kurduğu ilişkiyi bilgi vasıtası ile değiştirmesi, kendisini dönüştürmesi anlamına gelen bir çeşit "estetik deneyim" anlamına geldiğini belirtmek isteriz.² Bu kitapta, neredeyse on sene önce bir konferansa hazırlık vesilesi ile³ üzerinde çalışmaya başladığımız bir kuramla, queer kuramıyla diyalogumuz epey farklılaşmış bir şekilde devam ediyor. Queer kuramı bizim için, LGBT cinsel kimlik kategorilerinin reddiyesi ve bunların yerine queer'in daha kapsayıcı bir "şemsiye" kategori olarak teklif edilmesi anlamına gelmiyor. Queer'in, daha kucaklayıcı olmak ve cinsel arzu nesnesinin müphemliğini hesaba katmak adına, basitçe LGBT kategorilerinin yanına eklenmesini anlamlı bulmuyoruz. Diğer taraftan qu-

2. Entelektüel çalışmayı estetizm ile ilişkilendiren bu yaklaşım ilhamını elbette Michel Foucault'nun geç dönem mülakatlarından birinden alıyor. Foucault kendisine *Cinselliğin Tarihi* isimli eserinin bir etik kitabı olup olmadığı sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Eğer etikten anladığımız bize nasıl hareket etmemiz gerektiğini söyleyecek bir kod ise o halde *Cinselliğin Tarihi* bir etik değildir. Fakat etikten anladığınız kişinin eylemleri esnasında kendisi ile kurduğu ilişki ise o halde diyebilirim ki *Cinselliğin Tarihi* bir etik olmaya veya en azından bir cinsel davranış etiğinin nasıl olabileceğini göstermeye niyetleniyor. Bu, seks hayatımızın gerçekliğinin derin hakikati probleminin yön vermeyeceği bir etik olacaktır. Bence bizim seks yaparken kendimizle kurmamız gereken ilişki bir haz etiği, hazzın yoğunlaştırılmasının etiği olmalıdır." Michel Foucault, "Michel Foucault: An Interview by Stephen Riggins", *Ethics: Subjectivity and Truth, Essential Works of Foucault 1954-1984 Volume One*, Paul Rabinow (haz.), Londra: Penguin Books, 2000, s. 131.

3. 19-20 Nisan 2004 tarihlerinde Boğaziçi Üniversitesi'nde gerçekleşen "Queer, Türkiye ve Kimlik" başlıklı konferans Türkiyeli aktivist, akademisyen, edebiyatçı ve sanatçıların queer kuram ve siyasetini Türkiye'de kültür, toplumsallık ve cinsel muhalefet bağlamında tartıştıkları ilk platform oldu. Bu konferansı üniversitenin Eleştiri ve Kültür Araştırmaları yüksek lisans programı öğrencileri Serkan Delice ve Beril Sönmez, program koordinatörü Işıl Baş ile beraber organize etmişlerdi. Konferans için bkz. Hasan Bülent Kahraman, "'Queer' konferansı üstüne", *Radikal*, 29 Nisan 2004. Queer kuramı anlama ve kuramın sunduğu imkânları Türkiye bağlamında tartışma çabasının bu erken dönemdeki ilk ürünleri için bkz. Yaşar Çabuklu, "Sabit Cinsel Kimliklerden Müphem Cinselliklere: Queer", *Virgül*, Eylül 2003, s. 62-65; Serkan Delice, "Queer Kuramı Üzerine Bir Başlangıç Yazısı", *Üç Ekoloji 2*, Mart 2004. Son dönemde yapılmış yeni bir çalışma için bkz. *Cogito* 65-66, Cinsel Yönelimler ve *Queer* Kuram, Bahar 2011.

eer'in, cinselliği, hazzı ve aşkı çoğaltma vurgusu; cinselliği kişinin birtakım içsel özelliklerinden kaynaklanan bir kimlik veya yönelim olarak *değil*, cinsel pratiklere ve onların yaratıcılığına atıfta bulunan bir tercih olarak tanımlama eğilimi; hâkim kültürün normalleştirici kalıplarına girmeyen *başka* cinsel ilişkisellikler, yaşam tarzları ve hizalanmalar tahayyül etme çabası genel bir siyasi radikalizme indirgenebilir mi, pek emin değiliz.

"Tuhaf", "acayip", "şüpheli", "iğreti", "dengesiz", "kötü", "değersiz" gibi sözlük karşılıkları olan ve Batı'da uzunca bir süre eşcinselleri aşağılamak için kullanılmış queer kelimesini bilinçli ve stratejik olarak sahiplenerek cinsel sınıflandırmaları kabul etmeyen, heteronormatif sistem tarafından sindirilmeyi reddeden, "normal görünme ve davranma" fikrini protesto eden, sapkınlık ithamını adeta kucaklayan *Queer Nation* ve *ACT UP* mensuplarının 1990 senesinde New York'ta bir Onur Yürüyüşü'nde dağıttıkları meşhur manifestodan şu vurucu bölümleri hatırlatmakta fayda görüyoruz:

Her mekânı bir lezbiyen ve gay mekânı, her sokağı cinsel coğrafyamızın bir parçası haline getirelim. Arzu ve eksiksiz tatminden örülmüş bir şehir. Güvenli, özgür ve dahası olabileceğimiz bir şehir ve ülke. Hayatlarımıza nazar etmeli, en iyiyi bulup çıkarmalı, queer olanı görmeli, düz (*straight*) olanı görmeli, ondan sonra da düz olan samanı buğdaydan eleyip atmalıyız! Unutmayın, çok ama çok az vaktimiz var. Ve ben her birinizin ve hepinizin âşığı olmak istiyorum... Queer olmak mahremiyet hakkıyla değil, kamusal olma özgürlüğü, kim isek o olma özgürlüğü ile ilgilidir. Queer olmak her gün zulme karşı, homofobiye, ırkçılığa, kadın düşmanlığına, dindar ikiyüzlülerin bağnazlığına ve kendi kendimize yönelttiğimiz nefrete karşı (kendimizden nefret etmemiz gerektiği bize özenle öğretildi) mücadele etmek demektir. Ve bugün elbette hem bir virüse karşı hem de AIDS'i kullanarak bizi dünyanın yüzünden silmeye çalışan bütün homofobiklere karşı mücadele etmek demektir... Evet, "gay" harika bir kelime. Onun da bir yeri var. Ama pek çok lezbiyen ve gay erkek sabaha kızgın ve bıkkın uyanıyorlar, neşeli (*gay*) olarak değil. İşte bu yüzden biz kendimize queer demeye karar verdik. Queer'i kullanmak dünyanın geri kalanının bizi nasıl gördüğünü kendimize hatırlatmanın bir yolu. Queer'i kullanmak düz bir dünyada gizli ve kenara itilmiş hayatlar yaşayan zarif ve çekici insanlar olmak zorunda olmadığımızı kendimize söylemenin bir yolu... Evet, queer sert bir kelime olabilir ama aynı zamanda homofobiğin elinden çalabileceğimiz ve ona karşı kullanabileceğimiz sinsî ve ironik bir silahtır.⁴

4. "QUEERS READ THIS! A leaflet distributed at pride march in NY. Published

Queer, heteroseksüelliği norm olarak gören toplumun kendisini mahkûm ettiği "öteki" statüsüne gönül indirmez; alaycı, kışkırtıcı, teatral gösteriler vasıtası ile bizzat "ben" ve "öteki" kurgularının inşasını sorgular. Lezbiyen ve gaylerin mevcut düzen içinde kendi farklılıklarını koruyarak bir azınlık grubu olarak var olmasını öngören "etnik model"e karşı çıktığı gibi, ayrımcılığı engellemek ve görünürlük kazanmak adına normallığe atıfta bulunan ve sistem eleştirisinden kaçınan siyasi duruşları da tenkit eder. Bu radikal sistem eleştirisinin arkasında elbette, esaslı biçimde sorgulanmaksızın benimsenen mevcut düzenin 90'lı yılların başında AIDS hastalığı karşısında aldığı ikiyüzlü tutumun büyük rolü vardır. LGBT bireyleri kabul eden, hoş gören sistem AIDS söz konusu olduğunda büyük bir hoşgörüsüzlük gösterir. AIDS, medya, sağlık kuruluşları ve sigorta şirketleri tarafından bir "gay hastalığı" olarak lanse edilir, Baudrillard'ın ifadesi ile bir virüs olmaktan çok "uygunsuz cinsel bir aradalık" ve "tam bir kimlik kaybı" tehlikesine karşı bir "korunma yöntemi" olarak kurgulanır.⁵ LGBT bireylerin AIDS ile olan zorlu imtihanı ve yaşanan temsil krizinin belirlediği 90'lar ikliminde queer kuramı ve siyaset, hegemonik cinsiyet ve cinsellik ideolojilerinin kenara ittiği her türlü tuhafılığı ve yamukluğu içinde barındıran bir kelimeyi sahiplenerek, meşruiyet arayışının ve mağduriyet söyleminin ötesinde radikal bir müdahale tahayyül eder. Queer, hak temelli özgürlükçü kimlik siyasetinin olumlayıcı ve azınlıklaştırıcı tavrını sorgulayan, norm ile uzlaşan bir "benzerlik" siyaseti yerine norma direnen radikal bir "farklılık" siyasetini gözeten olasılıkların peşine düşer. Queer eleştiri, "grup üyeliği" ve "kolektif kimlik" mefhumlarından yola çıkan cinsel kimlik siyasetine, ekseriyetle orta sınıfa mensup beyaz eşcinsel erkek ve kadınların seslerini duyurmalarını sağladığı, biseksüel, travesti ve transseksüelleri görünmez kılabildiği, dahası ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet ve bilhassa sınıf farklılıklarını gözardı edebildiği gerekçesiyle itiraz eder.⁶

İşte bu kitapta, on sene önce üzerinde çalışmaya başladığımız bu

anonymously by Queers, June, 1990", www.qrd.org/qrd/misc/text/queers.read.this (son erişim 19 Nisan 2012). Çev. S. Delice.

5. Jean Baudrillard, "AIDS: Bir Virüsün Salgın Gücü mü, Yoksa Korunma Yöntemi mi?", *Tam Ekran*, çev. B. Gülmez, İstanbul: YKY, 2002, s. 9-16.

6. Joshua Gamson, "Must Identity Movements Self-Destruct?: A Queer Dilemma", *Queer Theory-Sociology*, Steven Seidman (haz.), Oxford: Blackwell, 1996, s. 403.

araştırma gündeminin artık ne kadar tercüme ve tatbik edilebilir olduğunu tartışıyoruz. Queer kuramı ve siyasetin imkânlarını sorguluyor; bir taraftan Türkiye bağlamının kuramdan hâlâ nasıl faydalanabileceğini tartışırken diğer taraftan da kuramı yerellik üzerindeki vurgumuz sayesinde nasıl zenginleştirebileceğimizi ve siyaseten güçlendirebileceğimizi araştırıyoruz. Bu on sene zarfında Türkiyeli LGBT bireyler, LGBT dernek ve oluşumlarında, sivil toplum kuruluşlarında, üniversitelerde, medyada ve en önemlisi sokakta ciddi anlamda görünürlük kazandılar. Bugün Türkiye'nin artık bir azınlık olarak mevcut düzen içinde görünürlük talep etmekle yetinmeyen, homofobiye, heteroseksizme, heteronormativiteye, ataerkilliğe, militarizme, milliyetçiliğe esaslı eleştiriler yönelen, bilhassa yeni anayasa tartışmaları özelinde siyasete müdahil olan güçlü bir LGBT hareketi var.

Michael Warner 90'lı yılların başlarında, heteronormativitenin bütün toplumsal kurum ve ideolojilere sirayet ettiğini, dolayısıyla heteronormatif cinsel düzene itiraz etmenin er ya da geç bizzat bu kurum ve ideolojilere itiraz etmek anlamına geleceğini ifade etmişti. Her queer maruz kaldığı damgalamanın toplumsal cinsiyetle, aileyle, kişisel özgürlük mefhumuyla, devletle, tüketimle, arzuyla, doğayla, kültürle, olgunlaşmayla, üreme siyasetiyle, ulusal, etnik ve ırksal fantazilerle, sınıf kimliğiyle, hakikatle, sansürle ve mahremiyetle ilişkili olduğunu bilir. Bir bakıma, queer olmak demek bütün bu meseleler üzerine bitmeyen bir savaş vermek demektir. Heteronormatif cinsel düzenin mantığı kurumları öylesine sarıp sarmalamıştır ki queer mücadele salt bir hoşgörü ve eşit statü talebiyle yetinemez, aynı zamanda kurumlara yönelik esaslı bir radikal eleştiri yapmak mecburiyetindedir.⁷ Warner'ın bahsettiği, toplumun ve kültürün geneline yayılma, azınlıklaştırıcı siyaseti reddetme, her türlü normalleştirmeyi muhtemel bir şiddet mecrası olarak idrak etme ve eleştirme çabası Türkiye'deki LGBT aktivist ve akademisyen çevrelerinin gündeminde baskın bir unsur haline gelmiştir. Dahası queer kuramı ve siyaset, bizim bu yolculuğa başladığımız on sene öncesine kıyasla, bugün Türkiye'deki LGBT dernek ve oluşumları nezdinde ciddi bir gerilim yaratmamakta, aksine queer üzerine düşünen ve yazan aktivist ve/veya akademisyenlerin sayısı hızla artmaktadır. Queer üzerine düşünmenin ve bilgi üretmenin eşcinselle-

7. Michael Warner (haz.), *Fear of a Queer Planet: Queer Politics and Social Theory*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.

rin ezildiğini inkâr etmek, kimlikleri bir çırpıda reddetmek, Türkiye'deki LGBT hareketinin varoluş sebeplerini sorgulamak anlamına gelmediği anlaşılmıştır. Queer üzerine yazan akademisyenlerin, isyankâr rock müziğine tutkun ama işçi sınıfından gelmeyen gitaracı çocuklara veya dolaptan çıkamadığı için kurama sığınan ama sokakta neler olduğunu bilmeyen tuzu kurulara benzetildiği bir vasat neyse ki epey geride kalmıştır.

On sene önce olduğu gibi bugün de queer'in bizim için metodolojik bir araçsallığı vardır. Küresel cinsel kimlik kategorilerini illa reddetmeyi değil, onların *ve* bizatihi queer'in kendisinin yaratıcı, dönüştürücü ama aynı zamanda düzenleyici, toptanlaştırıcı, tahrip edici, fakirleştirici ve yüzeyselleştirici etkilerini ifşa etmeyi amaçlayan bir metodolojik araçsallık. Kimlik ve görünürlük siyasetinin her zaman kapsayamadığı, izah edemediği yerel tarihsel ve kültürel metinleri, LGBT aktivist ve akademisyenlerinin diliyle her zaman ilişkilenemeyen başka cinsel toplumsallık ve sınıfsallık biçimlerini queer bir gözle okumayı ve buradan hareketle heteronormativiteye karşı alternatif taktik ve stratejiler ve de *içeriden* bir dil yaratmayı amaçlıyoruz. Queer'in bir metodolojik araç olarak tercih edilmesi, onun tanımlamaya ve tanımlanmaya direnen, dolayısıyla ampirik çalışmayı, yerel ile küresel arasındaki karşılıklılığı merkeze koyan ve kendisinin farkında olan bir tercüme faaliyetini ve iktidarı şaşırtacak başka ilişkilene biçimlerini hayal etmeyi elverişli hale getiren kıvraklığı ile ilgili.

Queer siyasetin (gerek kuramsal gerek aktivist pratikte) temel gündemi, stratejik bir müphemlik vasıtasıyla cinsel kimlik kategorilerinin reddine indirgenemez. Queer öznellik, kamusal hayatın içselleştirilmiş heteroseksüelliğini protesto etmeyi de içinde barındıran, her yere, her hegemonik alana bulaşan, dadanan, yayılan ve her mecrada kendini vücuda getirebilen edimsel siyasi bir öznelliktir. Judith Butler "Kritik Queer" başlıklı 1993 tarihli makalesinde okuruna queer pratikte esas meselenin, siyasi gündemini dinamik değişken bir ilişkisellik çerçevesinde sürekli yenileyen bir faillik olduğunu hatırlatır. Bu bakımdan queer'i daima ve ısrarla sorunsallaştırmak ve hiçbir zaman tam anlamıyla sahiplenmemek gerekir:

"Queer", müşterek bir mücadele sahası, bir dizi tarihsel düşüncenin ve gelecek tahayyülünün başlangıç noktası olacaksa, şimdiki zamanda asla tamamıyla sahip olunamayan, ama her zaman yeniden tertiplenebilen, bükülebilen, çarpıtılabilen, bir önceki kullanımından, acil ve genişleyen siyasal

amaçlar doğrultusunda, queerleştirilebilen olarak kalmak zorundadır. Bu, "queer"den, bu siyasal görevi daha etkili biçimde yerine getirebilecek terimler lehine vazgeçilebileceği anlamına da gelir. Böyle bir vazgeçiş, tam anlamıyla önceden tahmin edilemeyecek yollarla harekete sınırlarını kazandıran ve onları yeniden çizen demokratikleştirici çekişmeleri –evcilleştirmeden– bir araya getirmek adına gerekli olabilir.⁸

Butler'ın tarif ettiği queer öznellik, kavrama siyasi bir edimsellik atfetmekle yetinmez; ona zaman ve/veya mekân içinde dönüşebileceği bir kıvraklık da kazandırır. Bu siyasi kıvraklık queer siyasete diğer toplumsal hareketlerle stratejik olarak birlikte hizalanabileceği, ancak kurduğu herhangi bir ittifakı kendi siyasal gündemi doğrultusunda bozabileceği akışkan bir eleştirel özellik de sağlar. Bu kitapta, cinselliklerin ya da belli cinsel öznelliklerin küresel siyasi rejimlerle mütemadiyen karşılaştığına tanık olduğumuz bir zamanda, queer'in "müşterek bir mücadele sahası" olarak "acil ve genişleyen" siyasi gündemler doğrultusunda nerede, ne zaman, nasıl dönüşebileceği sorusuna da yanıtlar aradığımızı söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu çalışma, queer olma deneyiminin kişisel, öznel, psişik taraflarının yanı sıra genel toplumsal dokuda uzun vadede birtakım ciddi dönüştürücü politik, toplumsal, kültürel etkiler yaratabilme potansiyeline işaret ediyor. Çalışmamızın gündemi eşcinselliği kültürün bütününe yayılan, onu belirleyen, oluşturan, merkezi öneme sahip kamusal bir olgu olarak yeniden düşündürmektedir. İmparatorluktan ulus-devlete geçişte çekirdek heteroseksüel aileye ve üremeye atıfta bulunan türdeş bir ulusal kimliğin ve askermillet kurgusunun yaratılmasında, darbe ve toplumsal kriz dönemlerinde eşcinselliğin kurumları nasıl tedirgin ettiğini, nasıl tehdit olarak görüldüğünü analiz ediyoruz. Böylece genel olarak kültürü cinsellik bağlamında yeniden düşünen, LGBT yönelimlerinin genel toplumsal dokuda ne gibi ters konumlar ve ittifaklar yarattığını ve bunların ne türden müspet muhalefet imkânları ima ettiğini inceleyen okumalar kitabın altyapısını oluşturuyor.

Bu kitap üzerinde çalıştığımız süre zarfında Türkiye'de ve dünyada olup bitenler, queer'i bir metodolojik araç olarak kullanıp yerel tarihsel, kültürel metinleri ve toplumsal ilişkilene biçimlerini heteronormativiteye karşı seferber etme, başka bir dil yaratma çabamızın ar-

8. Judith Butler, "Critically Queer", *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*, Londra ve New York: Routledge, 1993, s. 228. Çev. C. Çakırlar.

tık üniversite müfredatına sistemli bir biçimde tercüme edilmesi (ve elbette orada kalmaması) gerektiğini göstermiştir. Hastalık ve günah söylemlerinin⁹ hortlatıldığı, bugün artık toplumsal muhalefetin geniş alanlarına yayılmış LGBT varoluşunun maksatlı bir biçimde belli bir cinsel eyleme indirgenerek tekrar gettolaştırılmaya, azınlıklaştırılmaya çalışıldığı, böylece toplumsal muhalefetin en kapsayıcı ve radikal aksanının zayıflatıldığı 21. yüzyıl Türkiye'sinde LGBT hak ve özgürlükleri adeta bir turnusol kâğıdı işlevi görmektedir. Bir bakıma LGBT birey ve topluluklara üstenci, homojenleştirici ulusal modernleşme projesinde yer olmadığı ve olamayacağı gibi, alternatif modernite projelerinde de pek yer olmadığı anlaşılmıştır. Küresel siyasete baktığımızda ise, özellikle kürtaj, evlilik dışı cinsel ilişki, aile planlaması ve gay evlilikleri söz konusu olduğunda Katolik, Protestan, Musevi ve Müslüman gruplar arasındaki stratejik ittifaklarla desteklenen bir tür siyasi muhafazakârlığın cinselliği üremeye indirgediğini, böylece bütün homo ve trans cinsellik biçimlerini lanetlediğini, HIV salgınının çaresinin cinsel perhiz olduğu bilgisini sistemli bir biçimde yaydığını görüyoruz. Bu siyasi muhafazakârlık LGBT bireyleri "insanlık kavramından dışlayarak haklara sahip olma hakkından mahrum bırakmakta", dolayısıyla kimlik, yönelim, ayrımcılık, hak ve özgürlük kavramları üzerine kurulu bir mücadeleyi daha baştan hükümsüz kılmaktadır.¹⁰ Homofobik ve transfobik şiddet azalmamış, buna mukabil Avrupa ve Kuzey Amerika'da anaakım LGBT siyaseti ve kimliklerinin hem hâkim kapitalist tüketim kültürüyle hem de neoliberal ve emperyalist

9. İronik olan şudur ki bunlardan birincisi kaynağını 19. yüzyılın Batılı tıp söylemlerinden alıyor. İkincisi ise kaynağını aslında yine, 19. yüzyılda Osmanlı'da başlayan üstenci, devlet eliyle Batılılaşma ve Türkleştirme projesi ile paralel seyreden, İslam'ın kitabi esaslara indirgenerek monolitikleştirilmesi ve bu sayede istenmeyen unsurların söz konusu projeden ayıklanması çabasından alıyor. 19. yüzyılda kadın-erkek ikiliğine dayanan, eşcinselliği ya Batı'dan gelen bir illet ya da imparatorluk geçmişinden kalmış bir sapkınlık artığı olarak kurgulayan modern heteronormatif düzen nasıl kurulmuştur? Vatansever, medeni, heteroseksüel çekirdek aile nasıl idealleştirilmiştir? Kadımlar vatansever, hayırlı evlatlar yetiştirmesi beklenen dürüst, erdemli, sadık anne ve ablalar olarak nasıl tahayyül edilmiştir? Heteroseksüel birleşme, doğurganlık ve çocuk bakımı nasıl teşvik edilmiştir? Bu esnada İslam nasıl dönüştürülmüş ve Ortadoğu'da heteronormativitenin yerleşmesinde ne türden bir rol oynamıştır? Bu sorular önümüze bu kitapta hakkını veremeyeceğimiz başka araştırma gündemleri açıyor.

10. Rosi Braidotti, "In Spite of the Times: The Postsecular Turn in Feminism", *Theory, Culture & Society* 25: 6, 2008, s. 1-24.

güvenlik, terörizm karşıtlığı ve milliyetçilik söylemleriyle iç içe geçmişliği homofobiyle mücadelede liberal insan hakları siyasetinin yetersizliklerini açığa çıkarmıştır.¹¹ Farklı cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, etnisite ve sınıf özellikleri taşıyan Türkiyeli akademisyenlerin son on sene içinde üniversite çatısı altında, aslında yapay akademya-aktivizm ayrımını baştan reddederek sürdürdükleri, homofobi ve heteroseksizme karşı mücadele; müfredatın dönüştürülmesi yönündeki çabaları; yazdıkları ve yazdırdıkları tez, kitap ve makaleler; yurtiçi ve dışında kazandıkları akademik görünürlük; alternatif direniş dilleri ve politikaları tahayyül etme gayretleri işte böyle bir ortamda artık bütün bir toplumsal kuram ve siyaseti queer'leştirmeye yönelik bir yaygınlık kazanmalıdır.

Biz bu kitapta queer'i metodolojik bir araç olarak kullanarak, Türkiye'deki sosyal ve beşeri bilimlerde hâlâ bir bilinmeyen, bir muamma olduğuna inandığımız cinselliğin kültürel, toplumsal ve siyasi söylemlerle nasıl ilişkiye girdiğini ve ne tür geniş çaplı değişim ve dönüşüm imkânları vaat ettiğini anlamaya çalıştık. Cinsellikten hareketle alternatif ilişkiler, yeni ve farklı hizalanma biçimleri, başka dostluk, muhabbet, aşk ve hayat tarzları tahayyül edilebilir mi sorusunu sorduk. İlhamını 68 sonrası Fransız kuramı ve özellikle Michel Foucault'nun eserlerinden alan, arzunun otonomisi ve serbestliğine gönderme yapan, cinsel eylemlerin altüst edici (*subversive*) imkânlarını vurgulayan çağdaş queer kuramından faydalanmakla birlikte, kurama yöneltilen ve aşağıda tartışacağımız eleştirileri de dikkate aldık. Cinsellik zamandan ve mekândan bağımsız olarak bütün kültürlerde altüst edici bir potansiyele işaret edebilir mi? Herkes parodi ve altüst edici eylemler için gerekli olan maddi ayrıcalıklara sahip midir? Fordizm sonrası deneimsiz kapitalizmin özellikle Batı şehirlerinde "muhalif" cinsellikleri ve cinsel kimlik kategorilerini sindirme ve sermayeye dönüştürme gücünü dikkate alarak nasıl arzu ve cinselliğin dışında başka ilişkilene ve direniş biçimleri yaratabiliriz? İşte muamma kelimesi bütün bu so-

11. Özellikle ABD'de sağlıklı, üretken, özgürleşmiş ve vatansever queer bedenlerin Şarklılaştırılmış ve cinselleştirilmiş "sapkın" terörist bedenlerine ve/veya baskı altında olduğu farz edilen, dolayısıyla "özgürleştirilmesi" gereken Müslüman ve Arap bedenlerine karşıt olarak tanımlanmasını, böylece queer öznelere ulus-devlet ile bütünleştirilmesini temin eden homonormatif, homomilliyetçi ideolojilerin analizi için bkz. Jasbir K. Puar, *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*, Durham ve Londra: Duke University Press, 2007.

ruharı dikkate alabilen, sabitlenmeyen, esnek bir metodolojiyi kurgulayabilmemizi mümkün kıldı. Böylece, şairin "muammanın peşrevinde muallaktayız"¹² sözünü hatırlatan arada bir yerde konumlandırmaya çalıştık bu kitabı.

• • •

Cinselliğin farklı bağlamlarda farklı anlamlar kazanabileceği göz önüne alındığı için, cinselliği merkeze alan bir eleştiri pratiğinin evrenselleştirileceği cinsellik algısını farklı bağlamlara nasıl tatbik edebileceği, heteronormativiteye karşı verilecek mücadelede kültürel farklılıkların nasıl hesaba katılacağı soruları daha 90'lı yılların başlarında queer kuramcılarının gündemindeydi. Uluslararası bir queer kültürü inşa edilebilir mi, yerel ile küresel nasıl eşgüdüm sağlayabilir, ortak bir zemin tanımlanabilir mi? Yine Michael Warner daha 1993 senesinde şu önemli uyarıyı yapıyordu: "Batı-dışı bağlamlarda gay aktivistler politik gündemler belirleyerek söz hakkı talep ettikçe ve uluslararasılığın haklar söylemi kültürel bağlamlara doğru genişledikçe, Anglo-Amerikan queer kuramcılarının kuramsal dillerinin küreselleştirici ve yerelleştirici yönelimleri konusunda daha duyarlı olmaları gerekecektir."¹³

11 Eylül sonrası kutuplaşan ve radikalleşen uluslararası siyaset ortamına hâkim olan "terörle mücadele" söyleminin Ortadoğulu kadınları ve LGBT'leri "özgürleştirmek" adına liberal cinsellik ideolojileri ve cinsel kimlik kategorilerini araçsallaştırması, uluslararası LGBT haklar ve özgürlükler gündemini sorgulanabilir hale getirir. Bu geniş küresel bağlam bir taraftan da Anglo-Amerikan queer kuramcılarının kendilerine dönüp bakmalarına ve eleştirel duruşlarını ırk ve coğrafya üzerinden yeniden düşündükleri bir "ikinci dalga" literatürü oluşturmalarına sebep olur. Bu yeni dalga, queer'in cinsel kimliklere yönelttiği kapsamlı eleştirinin kendisinin son derece "beyaz" olduğunu; ırk, etnisite, din, sınıf gibi farklılıklardan kaynaklanan ayrışmaları yeterince dikkate almadığını; Batı-dışı bağlamlardaki toplumsal cinsiyet ve cinsellik rejimlerinin özgün karakteristiklerini anlamada yetersiz kaldığını öne sürer. Eng, Halberstam ve Muñoz bu yeni küresel aciliyetleri dile getirdikleri "Bugün Queer Çalışmalarının Neresi Queer?" başlıklı, *Social Text* dergisi için hazırladıkları özel sayının giriş yazısında,

12. Murathan Mungan, *Sahtiyân*, İstanbul: Metis, 2008, s. 46.

13. Warner, *Fear of a Queer Planet*, s. xii.

normalleştirme mekanizmalarının sadece LGBT siyasetini değil, alanın kendisini de kuşattığını söylerler. Queer pratiğin, ilişkisellik/sosyallik vurgusunu, "cinselliğin yanı sıra ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf, milliyet ve dine dair daha geniş bir toplumsal eleştiri alanını harekete geçirmek ve normalleşmeyi çeşitli özdeşim rejimlerinin kesiştiği kavşak noktalarında çoklu bakış açılarını buluşturarak yeniden düşünmek" yönünde artırması gerektiğini savunurlar.¹⁴

"Gay hakları"nın Batılı beyaz aktivistler tarafından evrenselleştirilmesine ve Arap dünyasına yansıtılmasına şiddetle karşı çıkan Joseph Massad, uluslararası LGBT örgütlerinin özellikle 11 Eylül ve Irak, Afganistan savaşları sonrasında cinsel kimlik kategorilerini Ortadoğu bağlamına "dayattıklarını" ve bu dayatma üzerinden emperyalist politikalarla bir çeşit "suç ortaklığı" içine girdiklerini ortaya koyar. Massad'ın amacı "Gay Enternasyonel" dediği uluslararası LGBT örgütlerinin Batı-merkezli, evrenselci varsayımlarını eleştirmektir. Massad'a göre bu örgütler, hem var olmadıkları yerlerde eşcinselleri, gayleri ve lezbiyenleri üretirler, hem de kendi cinsel epistemolojilerine asimile olmayan hemcinsler arası arzu ve pratikleri baskırlar, böylece Arap dünyasını Batılı homo-hetero ikili zıtlığına mahkûm ederek farkında olmadan heteroseksüelleştirirler.¹⁵

Biz bu kitapta ikinci dalga queer literatürün ve Joseph Massad'ın katkılarında ilham alarak şu soruları sorduk: Uluslararası LGBT hareketinin söylemi, ideolojisi ve kavramları ötesinde başka/alternatif queer siyasetleri ve cemaat algıları tahayyül edilebilir mi? Yerelliğe yönelik bu duyarlılık uluslararası LGBT hareketinin yarattığı epistemolojik şiddeti kırmada bir rol üstlenebilir mi? Diğer taraftan evrenselcilik ve Batı-merkezcilik eleştirisi eninde sonunda bizi hareket imkânından yoksun bırakacak bir tikelciliğe iter mi? En önemlisi, queer kuramının şu an bir tür epistemolojik açmaz olarak tartıştığı bu meseleye Türkiye bağlamı nasıl bir katkı sunabilir?

Bu soruların önemini teslim edip Batı-merkezci cinsel kuram ve kategorileri sistemli bir şekilde eleştirmekle beraber, bunların yerel bağlamlarda nasıl farklı şekillerde anlamlandırılabilirdiğini, sahiplenilebildiğini gözden kaçırmamak gerektiğine de inanıyoruz. Batı-dışı

14. David L. Eng, Judith Halberstam ve Jose Esteban Muñoz, "Introduction: What's Queer about Queer Studies Now?", *Social Text* 84-85: 3-4, 2005, s. 4-5.

15. Joseph Massad, *Desiring Arabs*, Chicago: University of Chicago Press, 2007, s. 160-90.

bağlamları küresel kapitalizm karşısında sadece, adeta donup kalmış yerelliği ve otantikliği ile var olabilen, soyutlanmış ve edilgen nesnelere dönüştürmemek gerekir. Dolayısıyla burada bizim açımızdan önemli olan mesele, Türkiye'nin, güçlü LGBT hareketi ve küresel cinsel kimlik kategorilerini bilinçli ve/veya stratejik olarak temellük eden azımsanmayacak LGBT nüfusuyla, ikircikli bir bağlam olarak yukarıda bahsettiğimiz bu yeni literatürde kendisine yer bulamamış olmasıdır. Halbuki Gül Özyeğin'in son dönemde yaptığı değerli çalışmalara bakılırsa, İstanbul'da yaşayan eğitim ve gelir sahibi, orta sınıf eşcinsel erkeklerin "gay" kategorisini üstlenme ve yerelleştirme biçimleri onların küreselleşmeye sadece maruz kalmadıklarını, aynı zamanda bizzat katıldıklarını göstermektedir. Gay öznelliğinin aile ve akrabalık bağlarına dayanan bir ilişkisellik içinde, LGBT hareketinin cinsel kimlik ve görünürlük siyasetiyle her zaman diyaloga girmeyen bir orta sınıf yaşam tarzı çerçevesinde belirleniyor olması küresel kimlik kategorilerinin seyahatinin basit bir dayatma olarak kavramsallaştırılamayacağına ispatıdır.¹⁶

16. Gül Özyeğin, "Reading the Closet through Connectivity", *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture* 18: 2, Mart 2012, s. 201-22. Sınıf farklılıklarının Ankaralı gay erkeklerin kimlik inşasını nasıl belirlediğini ve çoğullaştırdığını; gay erkeklerin özdeşimlerini, beden temsillerini, aile ilişkilerini, hayat tarzları ve seçimlerini nasıl heteronormatif toplumsal cinsiyet düzeni ile bir tür pazarlık ilişkisi içinde şekillendirdiklerini inceleyen bir yüksek lisans tezi için bkz. Haktan Ural, "Construction of Gay Identity Among Different Classes: A Case Study in Ankara", Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulmuş yüksek lisans tezi, Eylül 2010. İstanbul'da eşcinsel erkekler arasındaki iletişimin cemaat, heteronormativite, sınıf, aile, efeminefobi ve erillik dinamikleriyle ilişkisini mekânsallık ve altkültür kavramlarına vurguda bulunarak tartışan bir çalışma için bkz. Doğu Durgun, "Eşcinsel Mekânlar: Erkek Eşcinseller Arası İletişim", *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* 12, Ekim 2010. Bu noktada, görece yeni bir hareket olan Sosyalist Eşcinsel, Biseksüel, Trans Hareketi'ne dikkat çekmek gerekiyor. Sınıf farklılıkları, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim arasındaki kesişme ve gerilimlerin yarattığı çok katmanlılığa rağmen Türkiye'deki LGBT hareketini sosyalist sınıf mücadelesi tarihi ve pratikleri bağlamında eleştirel bir gözle okuyan Sosyalist EBT Hareketi ilkelerini şöyle tanımlamaktadır: "Sosyalist EBT Hareketi, gerçek toplumsal kurtuluşu devrim ve sosyalizmde gören eşcinsel, biseksüel, trans (EBT) ve tüm anti-heteroseksistlerden oluşur. Sosyalist EBT Hareketi, liberal kimlik ve kültür politikalarından ayrışır. Toplumsal özgürlüğün eşitliksiz mümkün olmayacağından hareket eder. Sosyalist EBT Hareketi, sivil toplumcu, projeci, uzmanlaşmış profesyonel mücadele anlayışları ile bu anlayışları meşrulaştıran liberal düşünüş biçimiyle hesaplaşır ve devrimci alternatifi yükseltmeyi he-

Burada bir başka örnek olarak Pardis Mahdavi'nin 2000-2007 arasında Tahran'da yaptığı alan çalışmasına işaret edilebilir. Mahdavi, hetero/homo ayrımının Batılı bir ayrım olduğuna ve İran bağlamında yaşanagelen eş/cinsel deneyimlere uygulanamayacağına inanan İranlı gençlerin, 2005 senesi itibariyle ülkede bir "cinsel devrim"den (*en-qelab-i-jensi*) söz etmeye başladıklarını, gay ve lezbiyen kategorilerini, İran'daki şeriat rejimiyle mücadele ederken stratejik bir kimlik özdeşimi olarak sahiplendiklerini gözlemliyor.¹⁷ İranlı gençler cinsel kimlik kategorilerini cinselliğin ötesine geçen daha geniş çaplı toplumsal ve siyasi reformu desteklemek amacıyla etkin bir şekilde kullanabilmektedirler. Bu da bize uluslararası camianın onları baskıcı, gaddar bir rejimin kurbanları (*veya* Batılı cinsel kimlik kategorileri ve hayat tarzlarının epistemolojik şiddetine maruz kalan ötekiler) olarak görme eğilimini eleştirme, toplumsal ve siyasi öznelerin failliğine odaklanma imkânı verir. Öte yandan Mahdavi'nin İran'da gözlemlediği "stratejik gay hareketi"nin de, Türkiye'deki LGBT mücadelesinin de din (İslam) ile işaretlenmek ya da dini sahiplenerek içeriden dönüştürmek gibi öncelikli bir gündemi yoktur. Oysa Anglo-Amerikan akademyanın küresel bakışı Ortadoğu toplumlarında yaşayan kadın ve queer özneleri ısrarla din ile işaretlemekte, siyasi özneliği dinsel faillığe bağlamakta, kadınların ve LGBT'lerin din ile pazarlık dışında başka direniş stratejileri geliştirebilecekleri gerçeğini gözardı etmektedir. Batı-dışı bağlamlardaki kadın ve queer özneleri, baskın dinsel norm ve değerler karşısında, Sedgwick'ten ödünç alıp söylersek "biraz yıkıcı, biraz hegemonik" bir "sekülerizm sonrası" uzlaşmacı muhalefet icrası ve ha-

defler. Sosyalist EBT Hareketi, heteroseksist norm ve kurumlarla savaşmakla birlikte EBT toplumunu kuşatan imaj, ikon ve markaları, gettolaştırılmayı, tüketime dayalı burjuva gey yaşam tarzını mücadele problematiği olarak önüne koyar. Sosyalist EBT Hareketi, yalıtılmış mücadele anlayışlarının aksine kendisini emekçilerin ve ezilenlerin mücadelesinin bir parçası olarak götür ve sınıf mücadelesi ile sosyalist hareketin içerisinde yer alır." sosyalistebt.com (son erişim 28 Şubat 2012). Türkiye'deki sosyalist hareket içinde LGBT sorunlarına dair farkındalığı geliştirecek bir siyasi öznenin ve mücadelenin nasıl kurgulanacağı, sınıf ve emek kavramları ile cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığı sorununun nasıl buluşturulacağı sorularını Marksizm ve queer muhalefete odaklanan başka bir çalışmada derinlemesine tartışmayı umuyoruz.

17. Pardis Mahdavi, "Questioning the Global Gays(ze): Constructions of Sexual Identities in Post-revolution Iran", *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture* 18: 2, 2012, s. 223-37.

yat tarzıyla özdeşleştirme eğilimi, bizce ciddi biçimde sorgulanmaya muhtaçtır.¹⁸

Eleştirel pratikte ve/veya siyasette benimsenecek queer bakış, muhalefet, karşılıklı dönüşüm ve başkalaşma olasılıklarını görebilen, dolayısıyla kültürler arası, mutlak bir hiyerarşik alışverişin ötesine geçebilecek esnek bir "bakış" olarak yeniden tarif edilmeli. Bu yüzden, yereldeki çokluğa ses vermemiz, cinselliğe dair yerelin bize sunabileceği yaşanmışlığı onu icra edenin failliğinden soyutlamadan "queer" ile buluşturmamız gerekiyor. Queer bir taraftan, evrensel olarak sabitlenmiş cinsel kimlik kategorilerine dayalı özcü bir ortaklığı reddetmemizi sağlayabilir; diğer taraftan, Judith Butler'ın söylediği gibi, tanımlamaya, sabitlemeye yanaşmayan, sürekli genişleyen, zaman ve mekânın "evcilleştiremeyeceği" muhalif bir siyasi evren olarak bir tür küresel, eşzamanlı "ortak farkındalık" tahayyül etmemizi temin edebilir. Bu bakımdan, Massad'ın "Gay Enternasyonel" eleştirisinin Batılı ve Batı-dışı cinsellik epistemolojileri arasında olduğunu varsaydığı radikal başkalığın sorgulanmaya açık olduğunu düşünüyoruz. Massad'ın eleştirisinde tahayyül ettiği Batı-dışı cinsellikler, "emperyalist" ve "İslamofobik" Batı tarafından susturulan, pasif, aşırı-bölgeselleştirilmiş, söyleme kışkırtılmaya ve araçsallaştırılmaya mahkûm boş bir yüzeyden ibarettirler.¹⁹ Belki de Massad'ın göremediği, bütün bu dayatılan cinsel kimlik kategorilerini Batı-dışı bağlamlarda yaşayan insanların nasıl anlamlandırdıkları ve kullandıklarıdır. Bu bağlamlardaki yaşantılara erişimin ve bu deneyimlerin akademyaya aktarımının queer/cinsellik çalışmaları üzerinde hayati derecede önemli, dönüştürücü etkileri olacağı kanısındayız. Bize göre queer monolitikleştirilmiş bir Ba-

18. Eve Kosofsky Sedgwick, "Queer Performativity: Henry James's *The Art of the Novel*", *GLQ* 1, 1993, s. 35. Bu kitapta Serkan Delice'nin Deniz Kandiyoti ile yaptığı röportaj "sekülerizm sonrası feminizm" anlatısının ayrıntılı bir eleştirisini içeriyor. Sekülerizm sonrası siyasi öznellik ve dinsel faillik tartışmasının Anglo-Amerikan akademyada popülerleşmesinin sebeplerinden biri özellikle Avrupa'da normatif bir sekülerizm içerisinden konuşmanın çoğu zaman "medeniyetler çatışması" teziyle ve İslamofobiyle bir söylemsel ortaklık ima etmesi, kadın ve eşcinsel beden, hak ve özgürlüklerinin medeniyetlerin gelişmişliğinin bir ölçütü olarak manipüle edilmesidir. Bkz. Rosi Braidotti, "In Spite of the Times: The Postsecular Turn in Feminism", *Theory, Culture & Society* 25: 6, 2008, s. 1-24. Bu noktada sorulabilecek sorulardan biri şudur: İslamofobiye boyun eğmeyen, üstenci ve dışlayıcı olmayan küresel bir seküler feminizm ve queer hareketi tahayyül edilemez mi?

19. Joseph Massad, "Re-Orienting Desire: The Gay International and the Arab World", *Public Culture* 14: 2, 2002, s. 361-85.

tı-Doğu ayırımının ötesine geçer. Cinselliğin tarih(ler)ini yeniden düşünmemizi, küresel ve yerel cinsellikler arasındaki karşılıklılığı anlamamızı sağlayacak yaratıcı metodolojik yaklaşımlar üretmemizi mümkün kılar. Evrenselci, uluslararası söylemin veya aşırı-yerelci, paranoyak madun söyleminin mutlak taraftarları olmadan hareket edebildiğimiz bir çerçeveye sağlayabilir.²⁰

• • •

Buraya kadar editörler olarak queer kuramı ve siyasetten ne anladığımızı anlatmaya çalıştık. Bu elbette, kitaba katılan yazarların bizim anlayışımızla tamamen mutabakat içinde oldukları anlamına gelmiyor. Kitabı okudukça queer kuramına dair farklı algılarla, kuramı bambaşka biçimlerde düşünen ve kullanan yazılarla karşılaşacaksınız. Bu queer'i en baştan beri bir "boş gösteren" olarak araçsallaştırma çabamızın bir nebze olsun başarılı olduğu anlamına geliyor. Bu kitaba katılan yazılar sadece içerik bakımından bir çeşitlilik barındırmıyor; metodolojik olarak da çoksesli bir eleştirel saha yaratıyor. En önemli kaygılarımızdan biri, tek bir ifade biçimini dayatmamak, kişisel yazma ve ifade etme tarzlarını, farklı dil ve üslupları desteklemek, yazarlarımızın akademik dilin sınırlarını ihlal etme çabalarını cesaretlendirmek oldu.

Cinsellik Muamması, Tuna Erdem'in "Hizadan Çıkmaya, Yoldan Sapmaya ve Çıkıntı Olmaya Dair: Kimlik Değil, Cinsellik! Tektip Cinsellik Değil, Cinsel Çeşitlilik!" başlıklı çarpıcı manifestosuyla açılıyor. Erdem çalışmasında, queer kuramının küresel dolaşımının beraberinde getirdiği kimlik temelli modellerin risklerini ve söz konusu tercüme/uyarlama külliyatı kimlik siyasetine eklendiğinde ortaya çıkan sorunları hatırlatıyor bize. Cinsel haz ve cinsel çeşitliliğin queer'i idrak etmedeki merkezi önemine dikkat çeken Erdem, bu terimin herhangi bir cinsel kimliğe işaret etmediğini, heteronormatif düzenin özendirmediği "hizalı" ilişkilenebilir formlarını bozduğunu söylüyor. Cinselliği tektipleştiren düzenin "hizasından" çıkan bir yaşam biçimini, dünya görüşünü ve cinsel haz evrenini tahayyül etmemiz ve hayata geçirme-

20. Massad'ın kapsamlı bir eleştirisi için bkz. Valerie Traub, "The Past Is a Foreign Country? The Times and Spaces of Islamicate Sexuality Studies", *Islamicate Sexualities: Translations across Temporal Geographies of Desire*, Kathryn Babayan ve Afsaneh Najmabadi (haz.), Londra ve Cambridge: Harvard University Press, 2008, s. 1-40.

miz gerektiğini belirtiyor.

"Queer Kuram ve Cinsiyet Farklılığı" başlıklı yazısında Zeynep Direk, cinsiyet farklılığını kuramsallaştıran feminist felsefeyi, fenomenolojiyi ve Deleuze'ü queer kuramının beden ve cinselliğe ilişkin eleştirel yaklaşımıyla bir araya getirerek tartışıyor. Direk, söz konusu yaklaşımları belli bir çelişki veya uyumsuzluk üzerinden okumak yerine, onları birbirlerini besleyen ve zenginleştiren, "cinsiyet farklılığını" ve "doğayı" yeniden tasavvur etmemizi sağlayan bir çerçevede konumluyor.

Nami Başer "Psikanalizin Kendisi Queer Değil mi?" başlıklı yazısında, Lacancı psikanalizin cinsel arzuya ve hazza yaklaşımının kendisinin queer bir söyleme tekabül ettiğini öne sürüyor. Başer, *unheimlich* ve hadım edilme kompleksi mefhumlarını yeniden yorumlayarak, psikanalizin ürettiği "arzulayan özne" ve "cinsellik" kavramlarının queer olarak ele alınıp alınamayacağını tartışıyor.

Queer'in vaat ettiği, aile, cinsiyet ve heteronormativitenin kalıplarına girmeyen alternatif ilişkilene biçimlerini tartıştığımız bu kitapta Bülent Somay'ın "'Bozuk' Aile" başlıklı çalışmasının önemli bir işleve sahip olduğuna inanıyoruz. Psikanalitik kuramı kullanan Somay, cinselliği evcilleştirmeye çabalayan modern ailenin kendisini sürekli kriz halinde bulan ideolojik bir aygıt olduğunu öne sürüyor. Yazar queer bir aile tahayyülünün ancak, dikeyden yataya geçen, "içinden kan bağı çıkarılmış bir kardeşlik" anlayışıyla mümkün kılınabileceğini iddia ediyor.

Bu proje üzerinde çalışmaya başladığımız ilk zamanlarda, queer kuramının seyahatinin beraberinde getirdiği yerel ile küresel arasındaki gerginlikleri tartışmanın yanı sıra, toplumsal cinsiyet odaklı feminist pratiğin bu gerginlikler çerçevesinde edindiği deneyimler ile yüzleşmek ve diyaloga girmek gibi bir kaygımız da vardı. Serkan Delice'nin, Türkiye ve Ortadoğu'da kadınlık, erkeklik, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve feminizm sahalarında yaptığı öncü çalışmalarıyla tanınan, Londra Üniversitesi SOAS Gelişim Çalışmaları Bölümü profesörlerinden Deniz Kandiyoti ile yaptığı röportaj arzuladığımız bu karşılaşmayı hayata geçirmemizi sağladı. Kandiyoti, feminist hareketin bugün sekülerizm ile İslamcılık, modernite ile gelenek gibi ikili karşıtlıklara sıkışıp kaldığını, daha ziyade kültürel kategoriler üzerinden yoluna devam ettiğini iddia ediyor. Kandiyoti bu röportajda, kültürelcilik sorunsalını ele alıyor ve küreselleşme mefhumunu yerelin çoksesli ger-

çekliğini gözardı etmeden, bu çoksesliliği kültürel tekdüzeliğe indirgemeden sorunsallaştırmamız gerektiğini dile getiriyor. Kandıyoti'nin feminist hareketlerin Ortadoğu bağlamında meydana getirdiği küresel ve bölgesel ilişkilere odaklanan araştırmaları, projemizin temel gündemi göz önünde bulundurulduğunda, son derece önemli bir ilham kaynağı idi. Kuramın ve pratiğin jeopolitiğini, temsil siyasetinin yarattığı sorunları cinsellik üzerinden anlamaya çalıştığımız bu projede, Kandıyoti'nin kıymetli katılımının heyecan verici yeni tartışma alanları yaratacağını düşünüyoruz.

Erdal Partog, "Queer Teorisi Bağlamında Türkiye LGBTT Mücadelesinin Siyasi Çizgisi" başlıklı çalışmasında, Türkiye'deki LGBT hareketinin tarihini daha genel bir siyasi konjoktüre yerleştirerek tartışıyor. Partog, hareketin zaman içinde diğer muhalif toplumsal hareketler ile ilişkisi üzerinden geçirdiği kırılmaları detaylı bir biçimde analiz ediyor. Türkiye'de LGBT mücadelesinin geçirdiği erken dönemi "kabullenme ve kabullendirme" ve "kamusal görünürlük ve direniş" olmak üzere iki ana başlık üzerinden ele alan bu çalışma, söz konusu hareketin queer'den de beslenmeye başlayan yeni bir "sosyal haklar dönemi"nin içinden geçtiğini öne sürüyor; radikal demokrasi ile bir tür Queer Marksizm arasındaki muhtemel karşılaşmaların LGBT haklar ve özgürlük mücadelesini nasıl güçlendirebileceğini tartışıyor.

Veysel Eşsiz, "Devletin Eli, Beli, Sopası: Anlatılmamış Sürgünden 'Kabahatlere' Türkiye'de Trans Bedenin Denetimi" isimli çalışmasında, Türkiye'deki travesti ve transseksüel bireylerin bedenlerinin kamusal mekânlardaki varlıklarının ve görünürlüklerinin devlet eliyle denetimini ve dışlanmasını inceliyor. Eşsiz, incelemesinde Sıkıyönetim Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Kabahatler Kanunu ve Karayolları Trafik Kanunu'nda yer alan ilgili maddeler ve söz konusu maddelerin hangi "bilgiler" ve "tutumlar" ışığında yorumlandığını tartışırken, bu uygulamaların muhatabı olmuş ve hak ihlallerine maruz kalmış travesti ve transseksüel kadınların anlatılarına da yer veriyor.

Bu projenin erken hazırlık aşamalarından itibaren dikkate aldığımız en önemli meselelerden biri de, queer kuramının akademik sahadaki disiplinlerarası dolaşımına örnek teşkil edebilecek bir seçki hazırlamaktı. Bu bakımdan, Sibel Yardımcı, Cenk Özbay ve Evren Savcı'nın etnografik incelemelerinin bu projede yer almalarını son derece önemsiyoruz.

Sibel Yardımcı, "Sakatlık Çalışmalarında Queer Ufku: Türkiye'de

Bu Etkileşimin Zorluğu ve Olası İmkânları Üzerine" isimli makalesinde, Anglo-Amerikan akademyada queer kuramı ile sakatlık çalışmaları arasındaki yeni etkileşime dikkat çekerek bu ortaklaşma çabasının Türkiye bağlamında nasıl bir tartışmayı mümkün kılabileceğini sorguluyor. Yardımcı, *Engelliler.biz* sitesinden yola çıkarak sakatlar, sakat örgütlenmeleri ve bu alanda çalışan kurumlar arasındaki hâkim muhafazakâr söylemi, özellikle söz konusu sitede cinsiyet ve cinsellik üzerine açılmış forumlardaki beyanatlar vasıtasıyla detaylı bir biçimde tartışıp analiz ediyor.

Evren Savcı, "Queer Dil Meselesi: İstanbullu Queer Özneler Arasında Batılı Bilgi, Politik-Kültürel Sermaye ve Aidiyet" başlıklı çalışmasında, cinsel kimlik kategorilerine, cinsel pratiklere dair kullanılan dile ve queer üzerinden hayata geçirilecek bir mücadele sahasının aygıtlarına erişimin, sınıfsallık ve kültürel sermaye üzerinden sorunsallaştırılması gerektiğini öne sürüyor. Savcı, Kadınca kulübünde başladığı alan araştırmasından yola çıkarak mülakat ve gözlemlerini bizimle paylaşıyor ve İstanbul'da yaşayan queer kadınlar arasındaki kültürel ve politik sermayeye dayalı sınıfsal ayrımları analiz ediyor. Savcı'nın çalışmasının, söz konusu sınıfsal ayrımların harekete geçirdiği bu çeşitliliği tartışırken, LGBT ve queer terimlerinin küresel dolaşımı ve bu dolaşımın karşılaştığı yerel dinamikler hususunda özgün ve zengin bir veri sağladığını düşünüyoruz.

Cenk Özbay, "Rent Boy'ların Queer Özneliği: İstanbul'da Norm-Karşıtı Zaman, Mekân, Cinsellik ve Sınıfsallık" başlıklı makalesinde, para karşılığında erkeklerle cinsel birliktelik kuran, kendilerini "gay" olarak tanımlamayıp "rent boy" olarak adlandıran bir grup erkeğin erotik-bedensel pratikleri üzerine yoğunlaşıyor. Özbay, rent boy'ları, heteronormativitenin zaman, mekân, sınıf ve kimlik algılarını istikrarsızlaştıran queer özneler olarak görüyor. Bu etnografik çalışma, ayrıca rent boy'ların İstanbul'daki "gay" camia tarafından nasıl algılandıkları ve söz konusu topluluktaki sınıfsal ayrımların nasıl belirlendiği konusunda da bize önemli veriler sağlıyor.

Birkan Taş "Adam Gibi Adam Ol(ama)mak: Ayı Hareketi ve Maskülenlik Üzerine" isimli çalışmasında, Türkiye'de bir gay altkültür olarak Ayıları ele alıyor. Taş, *Beargi* dergisinde yer alan forumlardan hareketle, Türkiye'deki Ayıların toplumsal cinsiyet algılarını, hegemonik erkeklik ideolojileriyle girdikleri ilişkiyi sorunsallaştırıyor. Heteroseksüel edimlerin ve pratiklerin eşcinsel gruplar tarafından benim-

senmesinin yaratacağı olumlu ya da olumsuz olasılıkları tartışan Taş, Ayı maskülenliğinin geleneksel, hegemonik toplumsal cinsiyet ilişkilerinde çatlaklar yaratıp yaratmadığını, bu ilişkileri yeniden üretip üretmediğini sorguluyor.

Serkan Delice, "Zen-dostlar Çoğalıp Mahbûblar Azaldı': Osmanlı'da Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve Tarihyazımı" başlıklı makalesinde cinselliğin ve cinsel kimlik kategorilerinin 19. asır sonlarından itibaren Osmanlı mirasına bakışımızı, Osmanlı ile kurduğumuz ilişkiyi biçimlendirmede nasıl belirleyici bir rol oynadığını tartışıyor. Delice'nin çalışması, cinsel kimlik kategorilerinin çeşitli ideolojik ve siyasi saiklerle "Osmanlı geçmişine" teşmil edilmesinin yerel, kültürel, tarihsel pratiklerin karmaşasını anlama sürecinde bize ne gibi imkânlar sunabileceğini sorguluyor. Delice, Osmanlı'daki arkadaşlık, dostluk ilişkileri, toplumsallaşma biçimleri, erkekliğin inşası gibi meseleleri Batı kaynaklı cinsel kimlik kategorilerinin dar çerçevesini yeniden üretmeden nasıl anlayabileceğimizi ve buradan günümüzün queer siyasetine dair ne gibi yaratıcı, yenilikçi ilişkilenebileceğimizi tartışıyor.

Fatih Özgüven, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Edebiyatımızda 'Eşcinsel Dikkatler': Elden Ele Dorian'lar, Hassas Delikanlılar, Pars Kızlar" isimli çalışmasında, Türk edebiyatında kadınlık, erkeklik, eşcinsel duyarlık, züppelik ve cinsellik temsilleri üzerine bir tartışma yürütmeyi hedefliyor. Edebiyat tarihinde hassas ruhlu erkek çocuk veya züppe kız çocukları, her ne kadar endişeyle karşılanırsa da, aynı zamanda bir tahammülün, belki de bir serbest bırakılmanın alanı olarak görülebiliyorlar. Nahit Sırrı Örik'in *Tersine Giden Yol* adlı romanı ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kiralık Konak*'ından hareketle Özgüven, bizi Türk edebiyat tarihinde züppeliğin ve bunun üzerinden kurulan müphem cinselliğin izini sürmeye, tarihi queer bir hassasiyet ile yeniden okumanın imkânlarını anlamaya davet ediyor.

Özgüven'in değerli oyuncu ve seslendirme sanatçısı Cüneyt Türel ile yaptığı "Bilge'nin Zaferi" isimli söyleşi, Türel ile Bilge Karasu'nun yakın dostluklarını konu alıyor. Özgüven'in röportaj ortamını queer bir yöntem ile ustaca işlediği bu söyleşi, bir yaşam biçimi olarak dostluğun ne gibi hissi ve ilişkisel yoğunluklar, karşılıklı dönüşüm imkânları vaat edebileceğine ilişkin bir sohbeti aktarıyor bizlere. Dolayısıyla bu çalışma, Karasu'yu dolabından çıkarmak gibi bir gündem üstlenmiyor; onu en yakın dostlarından birinin sözleriyle, tanıklıklarıyla, dostluk

üzerine konuşarak, dostluğun içerdiği imkânları araştırarak anıyor.²¹

Başak Ertür ve Alisa Lebow, "*Şöhretin Sonu: Bülent Ersoy'un Kanunla İmtihanı*" başlıklı makalelerinde, Bülent Ersoy'un başrolde kendisini canlandırdığı, yaşadığı cinsiyet bunalımını konu eden yarı otobiyografik filmi *Şöhretin Sonu / Yüz Karası*'ndan (1981) yola çıkarak "kanun ve zaptolunmazlık" arasındaki ilişkiyi irdeliyorlar. Ertür ve Lebow, *Şöhretin Sonu*'nun Türkiye'de queer kimliğin siyasi ve hukuki yakın tarihini düşünmek için çok zengin bir malzeme sunduğunu iddia ediyorlar. Bu çalışma, söz konusu filmi iki radikal "geçiş" anlatısının bir arada tartışılabileceği bir bağlamda konumluyor: Ersoy'un geçiş hikâyesinin filmde temsil edilen karmaşıklığı, kuşkusuz "kendisini aynı anda hem mutlak kanun hem 'geçiş dönemi' olarak konumlandıran ve nihai olarak radikal bir hukuksuzluk temsil eden askeri cunta" ikliminde başka anlamlar da kazanıyor. Bu noktadan hareketle, Ertür ve Lebow bu yazıda Bülent Ersoy'un kamusal görünürlüğünün kanuna dair bize neler anlattığını da derinlemesine inceliyorlar.

Özlem Güçlü "*Maksadını Aşan Yakınlaşmalar: 2 Genç Kız ve Vicdan*'da Kadın Homososyalliğinin Sınırı" başlıklı makalesinde, kadın eşcinselliği ile kadın homososyalliği arasında ikircikli bir sınırdaki konumlandırılabilirlik *2 Genç Kız* ve *Vicdan* filmlerini analiz ediyor. Güçlü'ye göre bu filmlerde, sözü edilen "homososyallik sınırı", her an aşılma ihtimalini seyirciye çeşitli şekillerde hatırlatarak tekinsiz etkiler ve yamuk anlar yaratıyor. Ancak, ihlal imkânlarını barındırmakla birlikte, bu sınır, çeşitli anlatım stratejileri ve biçimsel yollarla kendisini en çok da aşıldığı anda hatırlatıp yeniden kuruyor.

Cüneyt Çakırlar "*Ruhuma Asla!:* Kutluğ Ataman, Queer Belge/sel ve Küreselleşen Sanat" isimli çalışmasında Kutluğ Ataman'ın sanat pratiğini inceliyor. Bu yazı, *Ruhuma Asla!*'yı (2001) merkeze alarak, estetik bir söylem ve yöntem olarak "queer" in Ataman'ın pratiğinde Türkiye bağlamı ile girdiği ikircikli ilişkiyi anlamaya çalışıyor. Ataman'ın sanat pratiğinin küresel dolaşımını da sorgulayan Çakırlar, söz konusu eserin yerel ve küresel gösterenler arasındaki salınımını ve sanatçının eserlerindeki "Türkiye"yi işaretlemenin faydalarını ve güçlüklerini sorunsallaştırıyor.

21. Bu giriş yazısının son tashihlerini yaparken vefat haberini aldığımız ve heyecanla beklediği bu kitabı kendisine yetiştiremediğimiz için çok üzülüğümüz Cüneyt Türel'i saygı, sevgi ve muhabbetle anıyor, ailesine, dostlarına ve bütün sevenlerine başsağlığı diliyoruz – C. Çakırlar, S. Delice.

Bu derlemede, kuram, felsefe, tarih, sosyoloji, edebiyat, popüler kültür ve sinema alanlarına yayılan bir seçki oluşturmanın yanı sıra, çağdaş sanat pratiklerine de yer vermek istedik. Kitabın son bölümünde Taner Ceylan, Murat Morova, Nilbar Güreş ve Erinç Seymen'in eserlerinden oluşan dört ayrı dosya bulunmakta. Her bir dosyaya o dosyadan alınan ilhamla yazılmış bir makale eşlik ediyor.

Taner Ceylan'ın eserlerinden oluşturduğumuz seçkiyi, sanatçının kaleme aldığı "Otopotre: Sanat, Emek ve Eşcinsellik" başlıklı yazı takip ediyor. Ceylan, okura, kişisel tarihi ile sanat tarihini iç içe geçirdiği bir anlatı sunuyor. Sanatçı bu çalışmada kariyeri boyunca ona ilham kaynağı olmuş figürler üzerinden ilerleyerek kendi sanat pratiğinin eklendiği bir queer tarih anlatısı icra ediyor ve bizlere resim pratiğini daha derinlikli bir biçimde anlama imkânı sunuyor.

Bu bölümde yer verdiğimiz bir diğer dosya, Murat Morova'nın *Âh Mine'l Aşk-ı Memnû* adlı resim dizisi. Cihat Arınç, Morova üzerine kaleme aldığı "Lâmelif'in Kollarında Yatmak: Harflerin D/okunma Arzusu" başlıklı makalesine şöyle başlıyor: "İşlevini yitirmiş uzuvların gelişi güzel birleştirilmesinden oluşan erkek bedenlerinin sarmaş dolaş sergilendiği bu ceset müzesinin ziyaretçisinde uyandırdığı dehşet ne de büyük!" Morova'nın yapıtlarındaki hüsnühat kullanımının sunduğu eleştiri imkânlarını ele alan Arınç, tartışmasını hem felsefenin radikal figürlerinden Deleuze'ün şizoanalizi ile zenginleştiriyor, hem de metinlerarası bir yöntem izleyerek sanatçının bu dizisini karşılaştırmalı bir sanat tarihi çerçevesinin içine yerleştiriyor.

Adnan Yıldız, sanatçı Nilbar Güreş'in eserlerinden oluşan bir seçkiyi takiben Güreş'in pratiğindeki queer unsurları sanatçıyla yaptığı söyleşilerden kesitlere de yer vererek analiz ediyor. Yıldız "Kızlığımı Bozdum, Hükümsüzdür!" isimli bu çalışmasında, Güreş'in pratiğinin ona Carolee Schneemann'dan Latife Tekin'e uzanacak zenginlikte bir eleştirel alanı nasıl sağlayabildiğini anlatıyor. Yazar, tartışmasını edimsel eleştirel bir vurgu vasıtasıyla Güreş'e de kulak vererek gerçekleştiriyor: "Sanatçının atölyesini ziyaret eden bir sanat ajanı gibi, bir sanatçı konuşması dinliyormuş gibi, yüksek sesle ve Güreş'le birlikte."

Sanatçı Erinç Seymen'in eserlerine yer verdiğimiz dosyayı Cüneyt Çakırlar'ın "Vicdanen, Tersten: Erinç Seymen'in Çileci Sanatı" başlıklı makalesi takip ediyor. Çakırlar, Seymen'in dosyada yer verilen eserlerinden yola çıkarak, sanat pratiğinde queer'i nasıl konumlayabileceğimizi, çağdaş sanata ilişkin eleştirel pratiğin yerel-küresel estetik re-

jimlerini gözardı etmeksizin göçebe bir yöntem bilim aracılığıyla nasıl icra edilebileceğini sorguluyor. Bu çalışma Seymen'in, eserlerinde muğlaklaştırdığı acı-haz ayrımını detaylı bir şekilde ele alarak sanatçının erkeklik ve milliyetçilikle olan ilişkilenişindeki çileci erotikayı analiz ediyor.

•••

Bu kitap, her iki editörünün de hayatlarında ciddi dönüm noktalarından geçtikleri zorlu bir sürece tekabül ediyor. Aşka, yazıya, sanata, acıya, dostluğa ve memlekete dair tüm yaşantıların yanında bu çalışma her ikimiz için de kıymetli bir kuytu köşe oldu. Bu kuytu köşede bizi yalnız bırakmayan, bu kitabın iki seneye uzanan hazırlık aşamasında yardım ve desteklerini bizden esirgemeyen dostlarımıza teşekkür ederiz. Kitaba olan cömert katılımları ve emekleri için bütün yazarlarımıza şükran borçluyuz. Yapıtlarıyla kitabımızı ciddi anlamda zenginleştiren Taner Ceylan, Nilbar Güreş, Murat Morova ve Erinç Seymen'e süreç içindeki yardım ve destekleri için müteşekkirimiz. Galeri Nev İstanbul ve RAMPA İstanbul'a eser görsellerini düzenlemek konusundaki titiz çalışmaları ve cömert katkıları için teşekkür ederiz. Bu kitabı hazırlamaya niyetlendiğimiz ilk günlerde Metis Yayınları ile irtibata geçmemizi temin eden Bülent Somay'a, kitabın hazırlık sürecinde bize cömertçe yol gösteren Fatih Özgüven'e, yazıların son okuması esnasında İstanbul'daki ofisini bize açan Veysel Eşsiz'e teşekkür ederiz. Kariyerinin başında iki genç akademisyenin heyecanlı fakat amatör araştırma gündemi ile samimi bir diyaloga girmekte hiç tereddüt etmeyen Deniz Kandiyoti'ye özellikle teşekkür etmek isteriz. Bilge Karasu'ya dair hatıralarını bizimle paylaşarak kitabımıza son derece kıymetli bir katkıda bulunan Cüneyt Türel'e müteşekkirimiz. Elbette başta Emine Bora ve Semih Sökmen olmak üzere bütün Metis çalışanlarına şükran borçluyuz. Birlikte çalışmaktan büyük mutluluk duyduğumuz editörümüz Müge Sökmen ise bilgi birikimi ve profesyonel titizliği ile bu iki senelik serüveni bizim açımızdan son derece öğretici olan entelektüel bir alışverişe döndürdü. Çalışmamıza verdiği muazzam destekten ötürü burada kendisine bir kere daha teşekkür ederiz.

Son olarak, bu kitabı başka türlü âşık olanlara, başka türlü haz duyanlara, muammasından zevk alanlara, velhasıl her renge boyanıp yine de renk vermeyenlere ithaf ediyoruz.